

Лексико-семантичне поле “роздратування”

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто лексико-семантичне поле “роздратування”. Автор розкриває структуру цього лексико-семантичного поля та виділяє його окремі шари. Розглянуто дефініції англійських іменників, прикметників та дієслів, що є номінантами емоційного стану роздратування.

Ключові слова: емоційний стан, роздратування, лексико-семантичне поле, ядро, архісема.

Гурецькая М. В. Лексико-семантическое поле “раздражение”. В статье рассмотрено лексико-семантическое поле “раздражения”. Автор раскрывает структуру этого лексико-семантического поля и выделяет его отдельные слои. Рассмотрено дефиниции английских существительных, прилагательных и глаголов, которые являются номинантами эмоционального состояния раздражения.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, раздражение, лексико-семантическое поле, ядро, архисема.

Guretska M. V. Lexico-Semantic Field “Annoyance”. The article deals with a lexico-semantic field “annoyance”. The author reveals the structure of this lexico-semantic field and presents its separate layers. The definitions of English nouns, adjectives and verbs have been analyzed.

Key words: emotional state, annoyance, lexico-semantic field, nucleus, archiseme.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова – це ключ до вивчення людських емоцій, оскільки вона номінує їх, висловлює, описує, імітує, категоризує, класифікує, структурує, коментує. Саме мова формує емоційну картину світу представників різних лінгвокультур [6, 25].

Метою цієї роботи є вивчення лексико-семантичного поля на позначення емоційного стану роздратування. Вказана мета визначає конкретні завдання:

проаналізувати лексичні одиниці англійської мови, які є номінантами емоційного стану роздратування;

визначити приналежність досліджуваних одиниць до певних шарів лексико-семантичного поля.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексико-семантичне поле в лінгвістиці здебільшого досліджують з погляду плану вираження і плану змісту [1, 105]. При використанні першого напряму виділяють класи слів із подібним значенням і тотожною дистрибуцією. У плані вираження основним об’єктом дослідження є лексема. У плані змісту основною одиницею дослідження є семантичні категорії, елементарні одиниці смислу та їхні комбінації. Спільні елементарні одиниці смислу слів певної групи об’єднують їх в одне семантичне поле.

У сучасній англійській мові поняття *annoyance* та *irritation* певною мірою ототожнюють: *annoyance* – “a feeling of slight anger, *irritation*” [7, 51]; *irritation* – “the feeling of being *annoyed* about something” (підкреслення наше. – М. Г.) [7, 861].

Використовуючи синтезуючий підхід, аналіз дефініцій на позначення емоційного стану роздратування полягає у виведенні загального значення лексичної одиниці згідно з аналізом визначень, наведених у словникових джерелах. Отже, було виділено такі ознаки ядра поняття “роздратування”: *annoyance / irritation is a feeling or an emotional state of being slightly angry, especially about actions that happen repeatedly or for a long time.*

Лексеми, що їх аналізували, мають загальну родову сему “емоційний стан” або “почуття” (*emotional state or feeling*). Значення лексем уточнюють такі видові семи: “інтенсивність” (*slight* – слабкий), “причина” (*actions that happen repeatedly or for a long time* – дії, що повторюються або відбуваються протягом тривалого часу). Слід зазначити, що сема “інтенсивність” вказує на те, що роздратування не характеризують високим ступенем інтенсивності, а, навпаки, воно є слабшим, ніж

емоція “гнів”. Звідси можна стверджувати, що роздратування є емоційним станом, відмінним від гніву, проте разом із ним належить до фрустраційних емоцій [2, 163].

Семантичний аналіз лексем на позначення емоційного стану роздратування свідчить про те, що спільні ознаки для більшості елементів лексико-семантичного поля “роздратування” є в архісемі *slightly angry*. Вона фіксує поняття, притаманне більшості дефініцій, що представлені в лексико-семантичному полі. Отож можна стверджувати, що вказана архісема є домінантою поля.

Семантичний аналіз номінантів емоційного стану роздратування дає змогу виділити такі шари лексико-семантичного поля “роздратування”: ядро, приядерну зону, ближню та дальню периферію і маргінальний шар. Проведений аналіз також показав, що кількість диференційних ознак, які уточнюють загальну сему *slightly angry*, суттєво впливає на розміщення лексеми – більша кількість диференційних уточнювальних ознак, закріплених у семантичній структурі лексеми, спричиняє її більшу відстань від ядра поля. Межі між зонами лексико-семантичного поля є нечіткими.

Кожен шар лексико-семантичного поля містить лексичні одиниці, що належать до різних частин мови. Єдине поле утворюється накладанням шарів, що містять одиниці різної частини мовної належності [5, 20]. Основою номінативного простору “роздратування” є іменники-номінанти цього емоційного стану.

У субстантивному лексико-семантичному полі “роздратування” одиниці групуються навколо ядра поля – лексем *annoyance/irritation*. Приядерну зону складають синоніми іменників *annoyance/irritation: exasperation, aggravation*. У дефініціях цих лексем є сема *annoyed*, отже, спільна семантична ознака цих іменників – почуття роздратування.

Розглянемо дефініції іменників-номінантів емоційного стану роздратування, які складають ядерну і приядерну зони лексико-семантичного поля: *annoyance, irritation, exasperation, aggravation*. **Annoyance** – the feeling of being annoyed [9, 26]: *Alan found the constant noise of the traffic an annoyance* [7, 51]; **irritation** – the feeling of being annoyed about something, especially something that happens repeatedly or for a long time: *The heavy traffic is a constant source of irritation* [7, 861]; **exasperation** – when you feel annoyed because someone continues to do something that is upsetting you: *Carol sighed in exasperation* [7, 539]; **aggravation** – the state of being annoyed and irritated: *I don't need all this aggravation at work* [8, 29].

Дефініція лексеми *irritation* вказує на те, що роздратування – це емоційний стан, який виникає внаслідок певних дій, що його спричиняють. Це своєрідна реакція на дію, особливо в тих випадках, коли вона відбувається впродовж тривалого часу або постійно.

Ближня периферійна зона лексико-семантичного поля складається із лексичних одиниць, значення яких характеризуються незначними відхиленнями від значення ядра [3, 50]. Сюди належать: **vexation** – when you feel worried or annoyed by something: *Erika stamped her foot in vexation* [7, 1836]; **chafe** – a state of vexation and irritation [10]: *Some hunters are chafing under new restrictions* [7, 240]; **stir** – a feeling of excitement or annoyance: *Plans for the motorway caused quite a stir among locals* [7, 1631].

Номінативні одиниці, які втрачають певні базові ознаки, при цьому залишаючи одну з ознак як родову і набуваючи інших семантичних компонентів, входять до дальньої периферійної зони лексико-семантичного поля. Наприклад: **impatience** – annoyance at having to accept delays and other people's weaknesses: *His impatience with the slowness of bureaucratic procedures* [7, 813]; **pique** – a feeling of being annoyed or upset, especially because someone has ignored you or insulted you: *He stormed out in a fit of pique* [7, 1242]; **frustration** – the feeling of being annoyed, upset or impatient because you cannot control or change a situation or achieve something: *People often feel a sense of frustration that they are not being promoted quickly enough* [7, 651]; **chagrin** – annoyance and disappointment because something has not happened the way you hoped: *Much to her chagrin, I got the job* [7, 240]; **displeasure** – the feeling of being annoyed or not satisfied with someone or something: *Their displeasure at being kept waiting was clear* [7, 451].

До дальньої периферії належать також такі ідіоматичні утворення: **a thorn in somebody's side** – someone or something that annoys you or causes problems for a long period of time: *He's been a thorn in the side of the party leadership for years* [7, 1727]; **a pain (in the neck)** – to be very annoying: *It's a pain, having to go upstairs to make coffee every time; There were times when Joe could be a real pain in the*

neck [7, 1186]; **a headache** – a problem that is difficult or annoying to deal with: *Security is a big headache for airline operators* [7, 749].

Маргінальний шар перетинається з периферіями інших лексико-семантичних полів, що свідчить про існування міжпольових семантичних зв'язків у мові. До цієї групи належать одиниці, родова та видова ознаки поля яких відходять до периферії структури їхнього смислу, при цьому характеризуючи новий денотат. Сюди також відносять одиниці, що виходять з ужитку. До групи цих лексем належать такі: **trouble** – disturbance of mind or feelings, worry, vexation: *Their trouble sprang from poor articulation* [10]; **inquietude** (literary) – feeling of anxiety [7, 839]; **botheration** (old-fashioned) – when you are slightly annoyed: *Botheration. I forgot my glasses* [7, 166]; **irksomeness** (old-fashioned) – annoyance [10].

Лексичні одиниці прикметникового лексико-семантичного поля емоційного стану роздратування відображають ознаки об'єкта, оскільки прикметники виражають властивості, ознаки та якості предметів, явищ, процесів [4, 243]. Прикметникам, а також дієприкметникам та дієприслівникам властива семантична категорія “ознаковість” або “атрибутивність”. Прикметникам притаманні деталізація та уточнення предметів і явищ.

Прикметник *annoyed* є ядром прикметникового лексико-семантичного поля “роздратування”. Приядерну зону складають такі лексичні одиниці: *irritated, peeved, frustrated, upset, miffed, exasperated, nettled*. Аналіз дефініцій цих лексем дає змогу виділити такі групи за семантичними ознаками:

1) семантична ознака “у стані роздратування та нетерпіння” – *irritated, peeved, frustrated*: **irritated** – feeling annoyed and impatient about something: *John was getting irritated by all her questions* [7, 861]; **peeved** (informal) – annoyed: *Peeved at his silence, she left* [7, 1214]; **frustrated** – feeling annoyed, upset, and impatient, because you cannot control or change a situation, or achieve something: *He gets frustrated when people don't understand what he's trying to say* [7, 651];

2) семантична ознака “у стані роздратування та невдоволення” – *upset, displeased*. Наведемо їхні дефініції: **upset** with someone – unhappy, angry and annoyed: *You're not still upset with me, are you?* [7, 1821]; **displeased** – annoyed or not satisfied: *He looked extremely displeased* [7, 451]; **nettled** (informal) – to be annoyed by what someone says or does: *She was nettled by Holman's remark* [7, 1103];

3) семантична ознака “інтенсивність стану роздратування” містить дві підгрупи – слабкий та сильний прояв емоційного стану: слабкий – **miffed**: slightly annoyed or upset: *I felt a bit miffed that no one had told me about the trip* [7, 1039]; сильний – **exasperated**: very annoyed or upset: *He was becoming exasperated with the child* [7, 539].

До ближньої периферії прикметникового лексико-семантичного поля “роздратування” належать лексичні одиниці, що мають спільну семантичну ознаку “каузація роздратування”. Це такі лексеми: *annoying, irritating, bothersome, aggravating, troublesome, nettlesome, galling, irksome, pesky, pestiferous*. Розглянемо їхні дефініції: **annoying** – making you feel slightly angry: *It's annoying that we didn't know about it before* [7, 51]; **irritating** – an irritating habit, situation etc keeps annoying you: *He was smiling in a way I found very irritating* [7, 861]; **bothersome** – slightly annoying [7, 166]; **aggravating** – making someone angry or annoyed [7, 29]; **troublesome** – causing problems, in an annoying way: *a troublesome child* [7, 1779]; **nettlesome** – easily nettled, irritable, causing annoyance, vexation: *The difficulty of distinguishing between lexical units and items in a nomenclature is especially nettlesome in specialized dictionaries* [10]; **galling** – making you feel upset or angry because of something that is unfair, annoying: *The most galling thing is that the guy who got promoted is less qualified than me* [7, 662]; **irksome** – annoying: *an irksome journey* [7, 859]; **pesky** (informal) – annoying: *Those pesky kids!* [7, 1226]; **pestiferous** (colloquial) – irritating, annoying, constituting a pest or nuisance [10].

Спільними семантичними ознаками номінативних одиниць прикметникового лексико-семантичного поля “роздратування”, які належать до дальньої периферії, є такі:

1) семантична ознака “у стані тривалого роздратування” – *fed up, sick (and tired)*: **fed up** (informal) – annoyed or bored, and wanting something to change: *I'm really fed up with this constant rain; Anna got fed up with waiting* [7, 580]; **sick/sick and tired** (spoken) – to be angry or bored with something that has been happening for a long time: *I'm sick and tired of your excuses; I'm sick of working for other people* [7, 1529];

2) семантична ознака “дратівливість” – *touchy, peevish, huffy, irritable, crabby, bad-tempered, moody, grumpy*: **touchy** – easily becoming offended or annoyed: *She is very touchy about her past* [7, 1756]; **peevish** – easily annoyed by small and unimportant things: *The kids were peevish after so long in a car* [7, 1214]; **huffy** – quick to take offence, touchy [10]: *Some customers get huffy when you ask them for their ID* [7, 794]; **irritable** – getting annoyed quickly or easily: *Jo was tired, irritable and depressed* [7, 861]; **crabby** – easily annoyed by unimportant things: *You're a bit crabby this morning* [7, 364]; **bad-tempered** – someone who is bad-tempered becomes easily annoyed and talks in an angry way to people: *Her husband was a disagreeable, bad-tempered man* [7, 96]; **moody** – often becoming annoyed or unhappy, especially when there seems to be no good reason: *Myra can be a bit moody sometimes* [7, 1065]; **grumpy** – easily annoyed and often complaining about things: *There's no need to be so grumpy!* [7, 718].

До дальньої периферії також належить таке ідіоматичне утворення: **cheesed off** – bored and annoyed with something: *You sound really cheesed off* [7, 254].

У маргінальному шарі лексико-семантичного поля містяться номінативні одиниці з низькою частотністю та обмеженою сферою вживання, наприклад: **uneasy** (obsolete, old-fashioned) – troublesome, annoying, unaccommodating: *They are profoundly uneasy about actively assisting a suicide* [10]; **vexatious** (old-fashioned) – making you feel annoyed or worried [7, 1836]; **vexed** (old-fashioned) – annoyed or worried [7, 1836].

Одиницями дієслівного лексико-семантичного поля емоційного стану роздратування є дієслівні лексеми, у значенні яких закріплюються категоріальні ознаки дії, стану та відношення.

У дієслівному лексико-семантичному полі “роздратування” містяться каузативні дієслова зі значенням “спонукати переживати роздратування”. Це дієслова дії, яким характерна семантична ознака “каузація роздратування”: **annoy** – to make someone feel slightly angry and unhappy about something: *What annoyed him most was that he had received no apology* [7, 51]; **irritate** – to make someone feel annoyed or impatient, especially by doing something many times or for a long period of time: *It really irritates me when he doesn't help around the house* [7, 861]; **frustrate** – if something frustrates you, it makes you feel annoyed or angry because you are unable to do what you want: *The fact that he's working with amateurs really frustrates him* [7, 651]; **bother** – to annoy someone, especially by interrupting them when they are trying to do something: *Danny, don't bother Ellen while she's reading* [7, 166]; **aggravate** – to make somebody angry or annoyed: *What really aggravates me is the way she won't listen* [7, 21]; **exasperate** – to make someone very annoyed by continuing to do something that upsets them: *It exasperates me to hear comments like that* [7, 539]; **irk** – if something irks you, it makes you feel annoyed [7, 859]; **displease** – to annoy somebody or to make somebody angry or upset [9, 213]; **peeve** – irritate, annoy, vex: *She is rather peeved that David doesn't cut more ice* [10]; **provoke** – incite to anger, enrage, vex, irritate, exasperate; cause anger, resentment or irritation: *Whatever he said wouldn't provoke me* [10]; **pester** – to annoy someone, especially by asking them many times to do something: *She'd been pestered by reporters for days* [7, 1227]; **worry** – to annoy someone: *The heat didn't seem to worry him* [7, 1907]; **vex** (old-fashioned) – to make someone feel annoyed or worried [7, 1836]; **get** – used to say that something really annoys you: *It really gets me the way he leaves wet towels on the bathroom floor* [7, 675]. До дієслів, які позначають емоційний стан, належать такі: **chafe** – to feel impatient or annoyed: *Some hunters are chafing under the new restrictions* [7, 240]; **fray** – if someone's temper or nerves fray, or if something frays them, they become annoyed: *Tempers soon began to fray* [7, 640]; **huff and puff** (informal) – to show clearly that you strongly disagree with or are annoyed about something: *After a lot of huffing and puffing, he eventually gave in to our request* [7, 793]; **huff** – to say something in a way that shows you are annoyed, often because someone has offended you: *"I haven't got time for that now," huffed Sam irritably* [7, 794]; **rankle** – if something rankles, you still remember it angrily because it upset you or annoyed you a lot: *His comments still rankled* [7, 1356]; **irk** – feel vexed, annoyed or disgusted [10].

Дієслівними номінантами емоційного стану роздратування є також такі ідіоматичні утворення: **drive somebody crazy/mad/insane** (spoken), to drive somebody nuts (spoken informal) – to make someone feel very annoyed: *The continuous noise was driving me crazy* [7, 480]; **drive somebody up the wall/round the bend/out of their mind** (spoken informal) – make someone feel very annoyed: *That voice of hers drives me up the wall* [7, 480]; **drive somebody to distraction** – make someone feel very upset or annoyed: *She was being driven to distraction by her husband's bad habits* [7, 480]; **get in somebody's hair**

– to annoy someone, especially by always being near them [7, 727]; **keep you hair on** (spoken) – used to tell someone to keep calm and not get annoyed: *All right, all right, keep your hair on! I'm sorry* [7, 727]; **get under somebody's skin** (informal) – if someone gets under your skin, they annoy you, especially by the way they behave: *What really gets under my skin is people who push straight to the front of the line* [7, 1548]; **bug** (informal) – to annoy someone: *It just bugs ne that I have to work so many extra hours for no extra money* [7, 192]; **get on someone's nerves** – to annoy: *She got on his nerves with her stupid questions* [7, 1101]; **get/put somebody's back up** (informal) – to annoy someone: *Simone was the kind of person who was always putting people's backs up* [7, 91]; **get somebody off one's back** (spoken) – to stop annoying someone with a lot of questions, criticism etc, or to make someone stop annoying you in this way: *Maybe the only way to get him off my back is to tell him the truth* [7, 91]; **to plague someone** – to annoy someone, especially by asking for something many times or asking them many questions: *The kids have been plaguing me with questions* [7, 1246].

Усі досліджувані дієслова позначають або власне емоційний стан роздратування людини, або вплив на психіку чи настрій людини з метою викликати в неї цей емоційний стан. За допомогою дієслівних лексем поняття “роздратування” може розглядатися як процес.

Висновки. Семантичний аналіз лексем сучасної англійської мови, які репрезентують емоційний стан роздратування, показав, що спільне для елементів лексико-семантичного поля “роздратування” поняття представлено архісемою *slightly angry*, яка є домінантою та ідентифікатором поля. Поняття, що закріплюється цією лексемою, тією чи іншою мірою представлено у дефініціях усіх представників поля. Лексико-семантичне поле “роздратування” утворюється накладанням одне на одне частиномовних полів, які, маючи єдину ядроно-периферійну структуру, наповнюють його категоріально різними елементами. Приналежність одиниці до певної зони поля спричинена кількістю ознак, закріплених у її семантичній структурі; при цьому межі між зонами є нечіткими.

Перспективи подальшого дослідження. У статті показано основні аспекти побудови лексико-семантичного поля “роздратування”. Проте аналіз порушеної тематики, вивчення спеціальної наукової літератури свідчать, що окремі питання дослідження ще ґрунтовно не висвітлені. До таких недостатньо розроблених сюжетів можна віднести насамперед прислівникове та інтер’єктивне лексико-семантичні поля “роздратування”. Подальша розробка цих питань дасть можливість для глибшого і всебічного лексико-семантичного аналізу лексичних одиниць на позначення емоційного стану роздратування.

Література

1. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105–113.
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 752 с., ил. – (Серия “Мастера психологии”).
3. Нижегородцева-Кириченко Л. А. Лексико-семантическое поле “Интеллектуальная деятельность” : опыт концептуального анализа (на материале существительных современного английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Нижегородцева-Кириченко Лариса Алексеевна. – Киев, 2000. – 357 с.
4. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – СПб. : Науч. центр проблем диалога, 1996. – 700 с.
5. Расточинская О. В. Сопоставительная характеристика семантических полей слов со значением СТРАХ во французском и русском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Ольга Васильевна Расточинская. – Смоленск, 1973. – 256 с.
6. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учеб. пособие к спецкурсу / В. И. Шаховский. – Волгоград : ВГПИ, 1983. – 94 с.
7. Longman dictionary of contemporary English / [director Della Summers]. – New ed. – Essex, 2003. – 1950 p.
8. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 1840 p.
9. Oxford Wordpower Dictionary. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 888 p.
10. Shorter Oxford English Dictionary. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/page/askoxfordredirect>

Статтю подано до редколегії
06.04.2010 р.